

DRAGAN NEDELJKOVIC I MIODRAG RADOVIC:

»UMETNOST TUMAČENJA POEZIJE«,

Zbornik rada, »Nolit«, Beograd 1979.

Piše: Boško Tomašević

»Sapričnost pesništva i mišljenja« temeljno je potvrđena u kapitalnim delima filosofske hermeneutike koja su napisali Hajdeger¹ i Gadamer,² a bitnu povesnicu u tom smislu, kao što znamo, stvorili su: Gorgija, Platon, Aristotel, Augustin, Hegel, Kant, Šlajermaher i Diltaj.

U citiranom Hajdegerovom iskazu, koji je ostao zabeležen u vidokrugu *techné hermeneutiké* (filosofske, razume se), zapažamo suštinsku blizinu filološke hermeneutike, one, dakle, veštine tumačenja čiji je istinski centar razumevanje poetskog bića pesme same. Stoga pominjanje zajedničkog povesničkog temelja filosofske i filološke hermeneutike, kojega u biti sadrži citirani Hajdegerov iskaz, nije naodmet; tim pre što u tekstu koji sledi imamo posebno zadovoljstvo da se bavimo prikazom knjige koja po saznanju karakteru i formalno-sadržajnim odlikama nosi sobom, prema zamisli svojih autora, mnoštvo kognitivnih, reproduktivnih i metodoloških hermeneutičkih polja, čija sumna pokušava, u krajnjoj liniji, da promisli i razume suštinu poetskog. Jer, »još uvek je pesnički karakter mišljenja skrivene« (M. Hajdeger).

Knjiga *Umetnost tumačenja poezije*, koju su pripredili dr. Dragan Nedeljković, profesor na katedri za Opštu književnost Filološkog fakulteta u Beogradu i magistar Miodrag Radović, asistent na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu, prvi je zbornik umetnosti interpretacije lirike u našoj zemlji. Zamisao autora suštinski proizlazi iz akutnog nedostatka u našoj nastavi književnosti — recimo to već na samom početku osvrta na ovu dobrodošlu knjigu — koji se ogleda u slabom umeću interpretacije poezije, kako daka u osnovnim i srednjim stručnim školama, tako i studenata na univerzitetima. Ovde je tumačenje poznatih pesama iz evropske baštine imalo, dakle, biti razumevanje slojevite, višezačne i neponovljive strukture pesničkog dela, ali i primenjivanje koje bi postalo »temeljem nastave književnosti«. Fundamentalni, duhovno-naučni okvir knjige, s druge strane, bio je: na koji način tumačiti pesničko štivo sa stanovišta otvorenog horizonta duhovno-istorijske zbilje, uprkos činjenici što apsolutnog stajališta nema? Jer, smatra Gadamer, »onom ko je pokretan pomeraju se horizonti«.³ Odlučujući ulogu igra, dakle, u ovom slučaju, sama čitalačka svest koja je autonomna isto koliko i samo lirsko-umetničko delo. Dve svesti, svest dela i svest čitaoca, uz to, ponavljamo, autonome, stoje jedna naspram druge. Pa stoga, kao što kaže Gadamer, »za svaku knjigu«, a mi dodajemo za svaku pesmu, »može se reći da je za sve i ni za koga«.⁴ Protumačen na ovaj način, izvorni fakticitet lirskog umetničkog dela u svojoj opstojnosti podrazumeva, kada je reč o njegovom tumačenju i razumevanju, mnoštvo interpretativnih postupaka.

Nedeljković i Radović upravo su na tom planu izvršili maestralan, mada, po prirodi problema, uvek otvoren izbor. Četrdesetak tekstova kojima je cilj da protumače i preosvetle jedno lirsko štivo jednog pesnika, od Dantea do Pasternaka, a među tim tekstovima, napomenimo, ima i tri pesme naših pesnika — Kostićeva *Santa Maria della Salute* u tumačenju Miodraga Pavlovića, *Reči u kamenu* Momčila Nastasijevića, koju je protumačio Zoran Gluščević, i *Oblač Dobrišće Cesarića*, iz pera Ždenka Škreba — predstavili su čitaocu mnoštvo mogućnosti čitanja i tumačenja poetskog pisma: od klasičnog, lansonovskog pristupa lirskom umetničkom delu, koji je zastupljen u interpretacijama Gintera Milera, Hansa Joahima Šrimfa i G. M. Fridlendera (prvi je tumačio Geteovu *Pesmu Parki*, drugi Novalisovu *Pesmu mrtvih*, treći Puškinovu *Elegiju*, preko ontološkog Stajerovog tumačenja Brentanove pesme *Huje večernji vetri* i, s istog stanovišta, Kajzerovog tumačenja čuvene Heldrlinove pesme *Mladim pesnima*, do strukturalističkih i novokritičarskih interpretacija pesama Bodlera, Ljermontova, Vordsvorta, Kitsa, Seljica, Kolridža, Malarmea, Jetsa, Eliota, Apolinera, Pasternaka, u čijem se, opet teorijskom međuprostoru tumače pesme Poa, Verlena, Valerija, Rilkea i Bloka iz pera Gistava Koena, Elze Budeberg, E. G. Etkinda i Eldera Olsona.

»Blizina poezije i tumačenja«, blizina pesme i *techné hermeneutiké* prikazane su u ovoj antologiji iz »neposrednosti razumevanja«, a metodološki pluralitet, naznačen u teorijama raznih smerova i pregneća, demonstrativno je otkriven i praktično primenjen. Način bitka i opstojnost pesme same rekonstruisane su na mnoštvo primera, poetska svest podvrgla se hermeneutičkoj svesti, ostajući, pri tome, uvek ono što je bila: samobitna pesma, jedinstvena i neponovljiva, premašujući širinu hermeneutičke svesti u onoj meri u kojoj uvek umetnost premaša jedan duhovno-naučni horizont, a život — teoriju. Razumevanje i tumačenje i ovde su shvaćeni onako kako uvek moraju biti shvaćeni: kao prividno premašanje smisla pesme da bi istina umetnosti poezije ipak ostala vidovnica sopstvene vere, načina opstojnosti i estetske »pravde«.

Utoliko knjiga o kojoj je bilo reči utemeljuje teorijsku zasnovanost, spekulativni horizont umetničke predaje, sopstveni smisao i sadržinsku valjanost.

Stoga je preporučujemo, unapred se radujući sličnim poduhvatima priređivača na polju prozne i dramske književnosti, svim nastavnicima, profesorima u srednjim školama, profesorima na fakultetima, učenicima i studentima, poznavacaocima i ljubiteljima poezije.

¹ Martin Heidegger: *Sein und Zeit*. In: *Jahrbuch für Philosophie und phänomenologische Forschung*, Bd. VIII, 1927.

² Hans-Georg Gadamer: *Wahrheit und Methode*, Grunndzüge einer philosophischen Hermeneutik, 1960.

³ Hans-Georg Gadamer: *Istina i metoda*, Logos, Sarajevo 1978, str. 338.

⁴ Ibid, str. 190.

ČEZARE PAVEZE: »UMEŠNOST ŽIVLJENJA«

(Dnevnik 1935—1950),

»NOLIT«, Beograd 1979.

Piše: Branko Maširević

Italijanski pesnik Čezare Paveze ubio se u noći između 26. i 27. avgusta 1950. godine, u četrdeset drugoj godini života. U vreme najvećeg književnog priznanja, kada su ga bar javno priznali i oni koji su ga osporavali i borili se protiv njega, Paveze više nije našao razloga za život. Kao svedočanstvo, ali ni u kom slučaju samo to, unutrašnjeg razdora i preispitivanja, ostao je pesnikov dnevnik vođen između 1935. i 1950. godine.

Danas je jedan život, dramu ili tragediju čovekovu moguće doživeti kao knjigu. Jer, stranice Pavezeovog dnevnika sačinjavaju jednu nadasve osobenu i dramatičnu knjigu, zanimljivu i potrebnu iz više razloga. Ti fragmenti italijanskog pesnika imaju daleko veću vrednost od pukog svedočanstva o njegovom životu, daleko premašuju znatiželju onih koji su iz tih redova želeli da »pročitaju« razlog Pavezeovog samoubistva. Nije pogrešno reći da su u pitanju fragmenti, zato što je u njima izložen jedan pogled na život, jedna filosofija, a samo nezнатно oni su faktografija umetnikovog svakodnevnika. Ovo je dnevnik pesnika koji živi svoju poeziju, dnevnik intelektualca, mesto gde se on, razapet u sebi samom, ali i u svom društvenom položaju, pokušava prepoznati, osamiti i dokučiti. Na žalost, ne misle svi tako, ili neće da misle, pa se već u našoj javnosti čuo glas o tome da je ovo »crna« knjiga, da je neosporno vredna, ali da njena sumornost obeležava subjektivno gledanje na stvari. Kao da nekome nikad neće biti jasno da su sve velike umetnosti i umetnici »crni«, da je melanolika vrednija od praznog nagonskog radovanja, da »bele« umetnosti nisu vredne, nego su konformističke, i da, u suštini, odaju sterilne duše, jer je bela boja najbliža boji vakuuma, dok je crna uvek sadržajnija. Ali, ostavimo prazne duše da se raduju knjigama *realističkog optimizma*. Paveze jeste bio sumoran i melanolik, ali optužiti ga za to znači biti neosetljiv na pitanja života koja je ovaj pesnik sebi postavljao. Na osnovu same ovog dnevnika moguće je šire govoriti o unutrašnjoj kobi umetnika, o teškom i ambivalentnom položaju intelektualca, o drami koja se odvija daleko od objavljenih stranica nekog pesnika. Takođe, mnogi filosofski stavovi i ocene, moralni imperativi, ovde su od presudnog značaja. Paveze je ostao na fragmentu, jer su to bila pitanja kojima se nije primarno bavio, ali je pokazao veliku sposobnost u njihovom sagledavanju. Pravilno priči ovoj knjizi znači zadržati pred njom, jer to i nije »knjiga«, već autentična i proživljena filosofija, to je *strano mišljenje koje je iskoristilo svoje samoubistvo*.

Veoma je značajno napomenuti i Pavezeova razmišljanja o samoubistvu, koja se proteže skoro celim dnevnikom, među kojima nalazimo i ove redove:

»Samoubistvo sada već podseća na jedno od onih mitskih junaštava, na jedno od onih čuvenih potvrđivanja čovekovog dostojanstva pred sudbinom koja privlače pažnju pripovedača i kipara, ali u nama ne ubijaju osećanje samoće« (str. 56).

»... u naše vreme samoubistvo je način da se nestane, ono se izvrši kratko, tiho, utučeno. To više nije aktivan čin, to je pasivan čin.

Ko zna hoće li ikad više biti optimističkih samoubistava?« (str. 57).

»... čoveka koji izvrši samoubistvo da bi nešto značio u svom životu« (str. 106).

»Svako ima opravdanog razloga da izvrši samoubistvo« (str. 120).

»Čovek ne izvrši samoubistvo iz ljubavi, ili zbog neke žene. Čovek izvrši samoubistvo zato što ga jedna ljubav, bilo koja ljubav, potpuno razotkrije u svoj njegovoj bedi, pa uvidi da je obezoran, da je niko i ništa« (str. 469). (Nemam ništa protiv Jugane Stojanović, koja je prevela ovaj dnevnik, ali poslednji citat poznajem u daleko lepšem prevodu i ne mogu odoleti a da i njega ne navedem: »Ne ubija se zbog ljubavi jedne žene. Ubija se jer ljubav, nije važno koja ljubav, otkriva nas u našoj golotinji, našem siromaštvu, našoj nesposobnosti, našem ništavilu.«)

»Samoubistva su bojažljiva ubistva. Mazohizam, umesto sadizam« (str. 475).

Nužno je bilo navesti ove citate zato što je to samo jedan mogući nivo čitanja ove knjige. Mnogi problemi tokom 15 go-

dina analizirani su na razne načine i tako dobijamo jednu njihovu lirsку i ne manje istinitu suštinu.

Mnogi estetički zapisi takođe veoma mnogo znače u opusu ovog pesnika. To su vrlo istaćane analize i dijagnoze koje i danas mogu naći primenu. Naravno, hendikepira ih razudnost koju smo napomenuli, ali za jednog vrednog istraživača u tim zapisima ima mnogo podsticajnih momenata. Sve ovo navodi da istaknemo i taj oblik dnevnika, koji je ipak sve redi kao način nekakvog neobavezognog, ali veoma istaćanog, promišljanja određenih problema. O tome je Paveze divno zabeležio: »Svrha ovog dnevnika je možda nepredviđeno bujanje ideja, misaoñih stanja i pojmlja, koji, sami po sebi, mehanički svedoče da se u tom unutrašnjem životu kriju bogate rudne žice» (str. 214). A pravu srž otkrio je mnogo kasnije: »Danas sam već potpuno svestan da ove *beleške iz dnevnika* nemaju vrednost zato što bi predstavljale izričito otkrice, već zato što su one prozor prema jednom načinu postojanja kojemu se ja nesvesno povinjavam. Ono što kažem nije istina, već odaje — samim tim što kažem ja — moje postojanje, moj način života» (str. 386).

Ova knjiga pokazuje kako je teško hrabro (pogovo kako je gotovo nemoguće biti stalno hrabar) proći kroz život, koliko je potrebno odricanja i čutanja o tom odricanju, da bi se postigao neki rezultat, da bi se dosegao neki cilj. U njoj možemo procitati kako je nesigurna misao, kako se menja i kako se vraća na svoja ranija polazišta. Dnevnik Čezara Pavezea toliko je podsticajan da bi ga trebalo čitati nekoliko puta zaredom. U stvari, treba ga čitati stalno.

Paveze se nije obraćunavao samo sa svojim unutrašnjim previranjima mimo umetnosti. Dnevnik je prepun divnih primera analize zbirk pesama i romana, što pokazuje da je Paveze bio svestan svoje realne književne vrednosti. Ni na jednom mestu on neće izjaviti da je dosegao svoj izraz u končnom i za sva vremena ustaljenom načinu, on nikad nije bio zadovoljan i to ga doveo do toga da bude priznat skoro od svih poznavalaca književnosti. U izvesnom smislu, to ga je dovelo i do samoubistva. Ali, mi nećemo zadirati u to sa željom da ga neprkosnoveno razjasnimo iz najprostijeg razloga što smatramo da je nemoguće naći bilo šta u dnevniku što bi objasnilo suštinske ciljeve italijanskog pesnika. Postavljemo, međutim, pomalo čudno pitanje, koje nam se tako često namećalo tokom čitanja knjige: da li je životni način moguć i u jednom drukčijem vidu, gotovo apsurdnom sa stanovišta uobičajenog gledanja, a to je — da li se može živeti ako nam je *samoubistvo način života?* Paradoksalno je ovo i zato što se obično misli da je samoubistvo *trenutak slabosti*, ili napažnje čak, dakle, da ne postoji nešto kao priprema za taj nepojamni čin. Ali, cela knjiga je puna tih strasnih misli o samoubistvu, čak negde izgleda da Paveze nije imao hrabrosti da se ubije. Njegov život bio je tada odloženo vreme smrti, odloženo samoubistvo, a zar to što je on posle toga živeo normalno — to jest, pisao, spavao, jeo, bio sa ženama — ne pokazuje da je samoubistvo bilo njegov način života, njegova duševna hrana protiv svakidašnjice? A kad se već ubio, da li taj način života nije pokazao ništa više od običnog života ostalih? Ovde moramo uzeti u obzir misao da je samoubistvo najviši akt pojedinka, jer on time pokazuje svoju slobodu da bira. U tom smislu možemo shvatiti upozorenja da se samoubice klone automobila i bilo kakvih mogućih opasnosti, jer: »upamti da ako crkneš sam, to će ti se upisati u zaslugu. To će ti se uračunati«. Sve ovo pokazuje koliko je Paveze bio egzistencijalist i, stoga veliki individualista. To pokazuje i njegova briga za sudbinu individualca, danas odveć u skućenim prostorima, danas usamljenog, nesrećnog.

To je najблиža istina o životu i smrti nadasve zanimljivog italijanskog pesnika Čezara Pavezea. Kao veliki individualista, on nije mogao, posle takvog života i umetnosti, dozvoliti drugome da izvrši presudu nad njim samim. Jednostavno, to više ne bi bio on, to ne bi ličilo na njega. Bila bi to tuđa smrt. A to Paveze nije želeo. I to je najviša vrednost ove knjige. Ona pokazuje kako je privlačno i teško biti uvek i u svemu *SVOJ*.

**ALEKSANDAR NEJGEBAUER: »MERE ZA VREME«,
KOV, Vršac 1978.
Piše: Jasna Melvinger**

U biblioteci Književne opštine Vršac dr Aleksandar Nejgebauer objavio je svoju drugu knjigu pesama *Mere za vreme*. Prethodnom, zbirkom haiku poezije, ovaj autor već se odredio svojim interesovanjem za suptilnu nijansu u odnosima među pojavama do kojih dopiremo percepcijom, kao i svojom usmerenošću ka svedenom jeziku, podređenom jasnoj pesničkoj ideji.

U zbirci *Mere za vreme* Nejgebauer se usmerava sledećem cilju: izreći da ne postoji nikada samo jedna mera za vreme, da se uvek radi o *pluralu mere*, da se uvek radi o višeznačnosti vremena, o mogućnosti raznih tumačenja, čak o nužnosti da pesnik ponudi drugu meru, svoju meru, o moralnom činu koji je u začetku već u sumnji u samo jedan mogući odnos, koji se ispoljava već i u samom poigravanju smislom klišetiranom

na razne načine. Drugi deo naslova *vreme* ima takođe dvostruku dimenziju. Tumači se i kao pesničko, samo njegovo, subjektivno ljudsko vreme i kao vreme definisano spojnim datostima. Te spoljne datostis nisu samo ono do čega se dopire opažanjem, nego sve što se može shvatiti kao kliše: kliše društvenog ponašanja, kliše mišljenja, konvencionalnog, filosofskog, religijskog, ili pak kliše sadržan u samom jeziku. Pesnik zapravo ne želi da prihvati pojave na tom spoljnjem, vremenском planu, ako ne postoji mogućnost da ih relativizira, stavi pod pitanje, pomeri jedan tip značenja drugome.

Stih Aleksandra Nejgebauera nije zatvoren kao što bi neko mogao pomisliti suočavajući se s njegovom jezičkom svedenošću, preciznošću. Taj stih otvara se prema većem broju tumačenja, ali ta tumačenja nisu ostavljena samo na volju intuiciji, maštii, asocijativnosti čitaoca, nego su raznim pesničkim sredstvima jasno naznačena u pesmi. Baš zbog toga što su mogućnosti u pomeranju datih odnosa precizno naznačene u Nejgebauerovom stihu, za ovu poeziju i možemo reći da je intelektualna, racionalna, mada se bavi veoma suptilnim nijansama osećajnosti, a ne samo misaoñim sadržajima. Usvojeni koncept pesničkog izraza, način na koji se stih otvara prema suštinski nejasnom, prevashodno je racionalan — kao što je i ironija kategorija racionalnog. Svojim stihom autor dovodi pod pitanje određeni odnos, relativizira ga na najrazličitije načine. Navedimo neke od karakterističnih postupaka:

Među najjednostavnijim narušavanje je fonološkog integrata reči, suprotstavljanje reči sličnog fonološkog sastava, a različitog značenja radi tumačenja iste pesničke suštine. Npr:

da li je *ispravna*
da li sam *ispran*

Stara mašina, str. 48.

ne žali ga

žari
pal

Kako umreti, str. 43.

Drugi postupak je suprotstavljanje homonima ili igra homonimima i sinonimima:

dok ona misli

kad leti
što će leti
želeti

Gubici i naknade, str. 53.

Treći postupak razbijanje je slogovne konstitucije reči i sprovođenje specifične organizovanosti konteksta koji pruža mogućnosti da se određeni slog veže bilo za prethodnu, bilo za narednu reč:

Odbijeni
od sise

svih zemalja
u jedini te-

san zabran
zbijajte šale

Gubici i naknade, str. 53.

u jedini tesan zabran / ujedinite san

Cetvrti postupak: razbijanje kolokacionog modela, gnomskog modela, religijskog modela, literarnog modela itd.

Ijubi
bližnje moje

Neke zapovesti, str. 27.

mislim
dakle postojiš

Potkrepljenje, str. 36.

Peti postupak: značenjska dvovalentnost zavisne rečenice, mogućnost da se poetski tumači i kao konstituent prethodne i kao konstituent naredne nezavisne rečenice celine, prema redosledu u pesmi:

prašumu traži
u gradu

koga nema

bez njega se može

Ukus slobode, str. 58.

Nominalna sintagma može ili ne mora biti deo rečenice koja joj prethodi:

plati pa nosi.

jaje vremena

Cena znanija, str. 37.

čekala me i nisam, stvar uobičajeno, neodustoljivo o svaki i dočekala mi ali sam odo i smanjujući lepotu i novitet